

УДК 340.12+378.245](477.85)«187/201»

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.83>

ДОСТУП ДО ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЗАГАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРАВА

Торончук І.Ж.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри Європейського права та порівняльного правознавства
Чернівецького Національного університету ім. Ю. Федьковича,
ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3887-4750>

Грекул-Ковалик Т.А.,

кандидат юридичних наук, асистент
кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького Національного університету ім. Ю. Федьковича,
ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-4339-3927>

Торончук І.Ж., Грекул-Ковалик Т.А. Доступ до юридичної освіти в країнах загальної системи права.

Сьогодні освіта беззаперечно визнається однією з пріоритетних сфер соціально-економічного, духовного та культурного розвитку суспільства. Розвиток демократії в Україні нерозривно пов'язаний з подальшим удосконаленням та реформуванням системи освіти, у тому числі й юридичної, а орієнтація нашої країни на побудову правової держави, врахування міжнародних стандартів і входження до Європейського Союзу тільки підсилює необхідність створення державних стандартів юридичної освіти, одним із елементів якого є орієнтованість навчальних закладів на задоволення потреб споживачів освітніх послуг.

Останнім часом, все більше уваги приділяється нормативно-правовому регулюванню вищої освіти, включаючи і юридичну. Насамперед, це стосується умов здобуття освіти, освітніх стандартів, плати за навчання, відповідальності студентів та навчальних закладів. Однак, найбільш актуальним є питання нормативно-правового регулювання освітніх, соціальних та економічних умов доступу до правової освіти у різних країнах.

У статті визначаються чинники, що сприяють рівному доступу до юридичної освіти за законодавством країн загальної системи права, зокрема США та Великобританії. Так, наприклад, основна особливість американської правничої освіти полягає в тому, що вища освіта у галузі юриспруденції в США не може бути першою вищою освітою. Це означає, що вступ до юридичного вузу одразу після закінчення школи є неможливим. Вступати на юридичний факультет можуть лише абітурієнти, які вже здобули освітній рівень щонайменше бакалавра за будь-якою спеціальністю. У Великобританії визначення умов вступу до університету належить виключно до компетенції кожного окремого навчально-

го закладу. Вступ на юридичні факультети можливий на базі загальної середньої освіти.

Запозичення чи перейняття міжнародного досвіду в питанні доступу до юридичної освіти, може стати запорукою підвищення кваліфікованої підготовки правника в Україні.

Ключові слова: освіта, рівний доступ до юридичної освіти, загальна система права.

Toronchuk I., Hrekul-Kovalyk T. Access to legal education in the countries with the common system of law.

Today, education is undoubtedly regarded as one of the most significant fields of social, economic, spiritual, and cultural progress of society. The development of democracy in Ukraine is inextricably related to the further improvement and reformation of the system of education, including the legal one. What is more, our country's orientation to the formation of a law-based state, its compliance with international standards, as well as its desire to join the European Union only strengthen the necessity to elaborate the national standards of legal education, particularly in the sphere of satisfying the demands of consumers of educational services.

More and more emphasis has been laid lately on the normative-legal regulation of higher education, including the legal one. It mostly concerns the conditions of obtaining an education, educational standards, tuition fees, and responsibility of students and educational institutions. However, the issue of normative-legal regulation of educational, social, and economic conditions of access to legal education in different countries remains most significant in this respect.

The article under studies determines various factors that promote equal access to legal education in the countries with the legislatively enshrined common system of law (Canada and

the USA). For example, the basic peculiarity of American legal education lies in the fact that students cannot be awarded a degree in the field of jurisprudence if they choose law as their first higher education. This means that entering any college of law is impossible immediately after graduation from a high school. Only applicants, who have already obtained at least a bachelor's degree in some other specialties, can enter. In Great Britain, only individual educational institutions may determine the conditions for applicants' admission. Nevertheless, the admission to law colleges is possible on the basis of general secondary education.

Borrowing or adopting international experience within the issue of access to legal education may ensure the enhancement of qualified training of prospective lawyers in Ukraine.

Key words: education, equal access to legal education, common system of law.

Постановка проблеми. В останні роки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) все більше уваги приділяється нормативно-правовому регулюванню вищої освіти, включаючи і юридичну. Зокрема, це стосується умов здобуття освіти, освітніх стандартів, плати за навчання, відповідальності студентів та вишів. Однак найбільш актуальним є питання нормативно-правового регулювання освітніх, соціальних та економічних умов доступу до правової освіти у різних країнах. Проведення порівняльного аналізу джерел регулювання вищої освіти у найбільш яскравих представників із країн загальної системи права США та Англії, буде цінним тому, що співставленню підлягають об'єкти, що є в певній мірі спорідненими, але водночас такими, формування та розвиток яких відбувалися за різних спеціально-правових та політичних обставин.

Стан опрацювання проблематики. Питанням різних аспектів здобуття юридичної освіти за кордоном свої наукові праці присвятили такі вчені як: А.Г. Андрощук, Т.Г. Бабина, І.А. Войтюк, О.П. Єршова, Т.С. Куковська, О.В. Михайленко та деякі інші. В.С. Бігун та О.В. Мінченко здійснили порівняльно-правові дослідження юридичної освіти та професії в Україні та США. К.А. Жебровська провела аналіз особливостей моделей юридичної освіти в США. Однак, комплексного дослідження з питань доступу до юридичної освіти в країнах загальної системи права, немає.

Метою статті є визначення чинників, що сприяють рівному доступу до юридичної освіти за законодавством країн загальної системи права, зокрема США й Англії.

Виклад основного матеріалу. Особливий інтерес становить досвід організації і реформування вищої юридичної освіти в США, в держа-

ві, де склалася одна з найбільш ефективних моделей підготовки юристів. Загальновідомо, що особлива правова система цієї країни, традиційно високий рівень правової культури визначили важливе місце юридичної професії в житті американського суспільства. Юристи займають провідні пости в державному апараті, політиці, економіці США. В даний час престиж американського юридичної освіти і, як наслідок, юридичної професії досить високий, тому кількість юристів у країні, починаючи з 2006 року, перевищила 1 млн. [1, с. 28]. Кількість студентів-іноземців, які навчаються юриспруденції в США, перевищує кількість всіх іноземних студентів-юристів, які навчаються у всіх країнах світу разом узятих [2, с. 122-123].

Загалом, сучасна юридична освіта в США являє собою консолідацію декількох моделей, для яких в цілому властиві наступні риси: вузька спеціалізація, практична спрямованість у підготовці юристів і специфічна форма організації навчального процесу.

Особливістю державного управління вищою юридичною освітою у США, на відміну, до прикладу, від України та Німеччини є те, що його можна охарактеризувати як опосередковане. Це пов'язано з тим, що у США держава по суті не врегульовує питання юридичної освіти. В даному випадку регулювання питань освітньої діяльності юристів США відповідає принципу самостійності та незалежності юридичних організацій штату. Цей принцип ґрунтується на ідеї федеративної правової системи із незалежними судовими системами штатів, за якої питання юридичної професії та освіти віднесено до компетенції судової влади.

Регламентация підготовки юристів США здійснюється незалежно і самоврядно американськими правничими університетами, судами та юридичними організаціями. Слід додати, що американські університети та коледжі з самого початку в своїй освітянській політиці користувалися широкою, майже абсолютною автономією і незалежністю від влади штатів, вже не кажучи про федеральний уряд. Академічна автономія і незалежність, як доречно зазначає О.В. Мінченко, – «це перша, і, мабуть, найфундаментальніша риса, яка відрізняє американські університети не тільки від тодішніх і теперішніх, а й від континентально-європейських університетів, залежних від урядів своїх країн» [3, с. 105].

Статус «національно визнаної інституції з акредитації правничих шкіл» Міністерство освіти США надало загальнонаціональній громадській організації правників – Американській асоціації юристів (правників), яка з моменту свого виникнення (1878 р.) піклується про підвищення якості юридичної освіти в США [4, с. 13]. Як наслідок юридичні навчальні заклади визначають

умови вступу, а також сам навчальний процес, відповідно до освітніх стандартів, які розробляє Асоціація.

Асоціації з моменту свого створення діяла досить рішуче і кардинально. На початку XX ст. вона повністю виключила альтернативні шляхи отримання вищої юридичної освіти, скасувавши зокрема вечірні (заочні) школи. Обов'язковою умовою здобуття юридичної освіти стала наявність диплому університету. Це надовго зробило юридичну освіту елітарною. Свідчить про це той факт, що на початку XX ст. лише 1–2 % населення США закінчували вузи [2, с. 123]. Саме в цей період склалася структура вищої юридичної освіти, яка з незначними змінами діє і сьогодні, а ініціатором такої реформи юридичної освіти в США був декан школи права Гарвардського університету К.К. Лангдел.

Основна особливість американської правничої освіти полягає в тому, що вона не може бути першою вищою освітою [5, с. 207]. Це означає, що вступ до юридичного вузу одразу після закінчення школи є неможливим. Юридична освіта в США є другим етапом вищої освіти. Вступати на юридичний факультет можуть лише абітурієнти, які вже здобули освітній рівень щонайменше бакалавра будь-якої спеціальності, при цьому не обов'язково гуманітарної. Бакалаврату у правознавстві, як і освітнього рівня «бакалавр права», не існує [6]. Таким чином, на відміну від багатьох європейських країн, у США абітурієнт правничої школи повинен закінчити коледж або університет. Реформою юридичної освіти з 2002 року передбачена чотирирічна програма так званого доюридичного навчання (pre-law studies), що гарантує вступ до юридичних шкіл і дає можливість отримання першого наукового ступеня магістра мистецтв [3, с. 106].

Університетська освіта в Великобританії має свою історію і традиції. Вона формувалася з розвитком суспільства в тісному зв'язку з його економічним, політичним, соціальним і культурним життям. Університети Великобританії – це вищі навчально-наукові установи, що готують фахівців, а також здійснюють провідні наукові дослідження з різних галузей знань, у тому числі й права.

Нині в Англії діє приблизно сто сімдесят вишів, які поділяються на університети, коледжі вищої освіти та коледжі подальшої освіти. Особливість англійської вищої освіти полягає в тому, що всі університети отримують цільову державну фінансову допомогу. І це не дивлячись на те, що вища освіта в Англії всеодно платна. Натомість добре розвинена інфраструктура британських університетів, високий життєвий рівень, абсолютна віротерпимість британського суспільства роблять репутацію Британських університетів однією з найкращих, яка надає випускникам

блискучу освіту й найбільші шанси одержати високооплачуване місце в престижній кампанії [7, с. 383].

На початку XXI ст. освіта у Великобританії стала популярною більше, ніж будь-коли, адже вона розвивається швидше, ніж економіка. Сьогодні у вузах Великобританії навчається близько 10 % студентів-іноземців і за даними 2000 р. Великобританія, що займає друге місце після США в рейтингу країн-експортерів освітніх послуг, одержала від експорту освіти 3.758 млн. доларів або 3,2 % від загального експорту послуг [7, с. 383].

Мета сучасної юридичної освіти у Великобританії полягає в тому, щоб за її підсумками студент оволодів базовими знаннями і розумінням основних особливостей правової системи. Студент повинен володіти навичками застосування наявних знань з метою вирішення конкретних проблем. Типовий набір знань і умінь, очікуваних від випускника юридичного вузу, досить традиційний і включає, наприклад, знання і розуміння базових правових доктрин, принципів і джерел права, інститутів, в рамках яких реалізується право. Студенти повинні вміти застосовувати свої знання для вирішення комплексних ситуацій; виявляти потенційні альтернативні рішення для конкретних ситуацій і формулювати обґрунтування для кожного рішення, формулювати обґрунтовані судження на основі глибокого розуміння стандартної аргументації у відповідній галузі права, точно і доречно використовувати юридичну термінологію тощо.

Стосовно особливостей правового регулювання освітніх відносин у Великобританії слід зазначити, що як у країні звичаєвого права, правовідносини у сфері вищої освіти почали врегульовувати актами позитивного права лише в 90-тих роках XX ст. До того часу регулювання всіх питань, які стосуються вищої освіти та науки, повністю належали до компетенції університетів або створених ними самоврядних організацій.

У наш час умови доступу та порядок здобуття у Великобританії вищої юридичної освіти визначаються прийнятим у 2004 р. законом «Про вищу освіту» (Higher Education Act). Згідно цього закону визначення умов вступу до університету належить виключно до компетенції кожного окремого навчального закладу. Більше того, законодавство прямо забороняє регуляторним органам втручатись у процедуру визначення критеріїв відбору студентів [9, с. 267].

Загалом у Великій Британії вступати на юридичні факультети можна на базі загальної середньої освіти. При цьому шкільне навчання триває 13 років. Два останні роки присвячуються поглибленому вивченню тих дисциплін, які учень планує обрати для вступу до вищо-

го навчального закладу. Школи надають право обрати курси різного рівня складності, що призводить до нееквівалентних атестатів. Право вступу без екзаменів надає атестат про загальну освіту підвищеного рівня – «A level». Після отримання даного атестата починається етап вищої освіти для молоді. Термін «вища освіта» у Великобританії стосується програм, метою яких є присудження ступеня: бакалавра, магістра або доктора [9, с. 46].

В англійських вузах нема єдиних правил прийому. Так, до прикладу, вступ у два найпрестижніші університети Великобританії, Оксфорд та Кембридж, здійснюється за результатами їх власних вступних іспитів та співбесіди. Всі інші університети Великобританії зараховують абітурієнтів за результатами випускних шкільних іспитів, тобто іспитів при вступі до університету немає. При цьому загальними критеріями відбору вступників є: спроможність навчатися та науковий потенціал; умотивованість у виборі факультету; відповідальність і самодисципліна.

Кожного абітурієнта оцінюють індивідуально та цілісно, використовуючи всю подану інформацію: оцінки з атестата про середню освіту, зокрема кількість найвищих (А) оцінок (ці дані розглядають також у контексті якості школи або коледжу, де отримано атестат); рекомендації зі школи чи коледжу; особистий мотиваційний лист, у якому абітурієнт викладає мотивацію до обрання певного фаху та коледжу й пояснює, як у майбутньому має намір реалізувати свої знання.

Суттєвих відмінностей між факультетами у процесі подання документів для вступу, їх обсязі чи оцінюванні немає. Разом з тим вартість навчання, враховуючи престижність правничих професій, на юридичному факультеті зазвичай є значно вищою, ніж на інших факультетах університету.

Висновки. Основна особливість американської правничої освіти полягає в тому, що вища освіта у галузі юриспруденції в США не може бути першою вищою освітою. Це означає, що вступ до юридичного вузу одразу після закінчення школи є неможливим. Вступати на юридичний факультет можуть лише абітурієнти, які вже здобули освітній рівень щонайменше бакалавра за будь-якою спеціальністю.

У Великобританії визначення умов вступу до університету належить виключно до компетенції кожного окремого навчального закладу. Вступ на юридичні факультети можливий на базі загальної середньої освіти. Право вступу без екзаменів надає атестат про загальну освіту підвищеного рівня – «A level».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жебровська К.А. Особливості моделей юридичної освіти в США. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2014. № 5. С. 27–29. URL: http://www.pap.in.ua/5_2014/7.pdf (дата звернення: 20.06.2022).
2. Роскопина Ю.О. Еволюція юридического образования в США: история и современность. *Science and Education a new Dimension: Pedagogy and Psychology*. 2013. Vol. 3. P. 122–127. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/julia_roskopina_the_evolution_of_legal_education_in_the_united_states_past_and_present.pdf (дата звернення: 10.06.2022).
3. Мінченко О.В. Юридична освіта в США, ФРН та Австрії: порівняльно-правове дослідження. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Серія: Право та державне управління: науковий збірник*. Київ: Сталь, 2011. № 1. С. 103–107.
4. Джон А. Сиберт. Ассоциация американских юристов и юридическое образование в Соединенных Штатах. *Юридическое образование в США*. 2002. Том 7. № 2. С. 13–18.
5. Куковська Т.С. Основні форми і методи професійної підготовки в юридичних навчальних закладах США. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. № 14. С. 205–209. URL : http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/aktprob14_205.pdf (дата звернення: 15.06.2022).
6. Носік Ю.В. «Американська мрія» про юридичну освіту. URL : <http://www.fulbright.org.ua/doc/Nosik.pdf> (дата звернення: 14.06.2022).
7. Гурак Р.В. Розвиток сучасної юридичної освіти в європейських країнах. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2014. № 6. С.383–384.
8. Стан юридичної освіти та науки в Україні (результати досліджень). ОБСЄ. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2009–2010. URL: <http://www.osce.org/uk/ukraine/108309?download=true> (дата звернення: 21.06.2022).
9. Дмитриченко М.Ф. Вища освіта і Болонський процес: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Знання України, 2006. 440 с.